

Dominans i transition

En studie av partisystemens utveckling i Mongoliet och
Kazakhstan under 90-talet

Abstract

Studien behandlar och tar upp relativt outforskade områden av hur dominanta partier agerar i tidigare enpartistater när de på grund av olika omständigheter tvingas öppna upp och liberalisera partisystemet dessa ingått i. I studien identifieras ett ”glapp” eller ”flaskhals” mellan Giovanni Sartoris högsta, i demokratiska mått mätt, form av ickekompetitiva partistatssystem - *hegemonic party* – respektive lägsta form av kompetitiva partisystem – *predominant-party systems*. Genom att applicera Kenneth F. Greenes teori om hur dominanta partier i auktoritära stater agerar och kan agera, får vi en djupare förståelse för hur det kan gå till när partisystemen passerar ”glappet” och går mot högre former av demokrati. I studien exemplifieras detta genom en jämförelse mellan transitionerna av partisystemen i Mongoliet och Kazakstan, som ägde rum under det tidiga 90-talet. Vi finner att Mongoliet passerade ”glappet”, framförallt eftersom det dominerande partiet saknade institutionella verktyg och resurser för att gå runt politiken i de informella kanaler som ledarna i Kazakstan gjorde; ett land som aldrig klämde sig igenom flaskhalsen.

Nyckelord: Dominanta partier, Partisystem, Transition, Mongoliet, Kazakstan

Antal ord: 9454

Innehållsförteckning

1	Inledning	1
1.1	Syfte och frågeställning	1
1.2	Teori	2
1.3	Metod och material.....	3
1.3.1	Presentation av fall	4
1.3.2	Material	5
2	Etablering av teorimodell.....	6
2.1	Teoretisk klassificering av partisystem	6
2.2	Greene's verktygslåda för dominans	8
2.3	Teoretisk modell.....	10
3	Före, under och efter transitionerna av partisystemen i Mongoliet och Kazakhstan	12
3.1	Mongoliet.....	12
3.2	Kazakhstan.....	15
4	Analys och slutsatser	19
4.1	Teoretisk jämförande analys av de två fallen	19
4.2	Slutsatser och diskussion	22
5	Referenser	24

1 Inledning

Studiet av dominanta partiers vara eller icke vara i såväl demokratiska som auktoritära stater har varit och är en viktig del i att kunna förstå politiska systems utformning och förändring. Frågor som exempelvis varför och hur dominanta partier kan fortsätta vara dominanta i relativt fria demokratiska partisystem har diskuterats flitigt inom statsvetenskapen de senaste årtiondena. Vårt eget Socialdemokratiska Arbetareparti (SAP) var under många år ett praktexempel på just ett sådant seglivat dominerande parti med tillräcklig dragningskraft för att kunna mobilisera en stor del av den svenska väljarkåren (Sartori 1976, s. 200). Vi har i vår uppsats valt att titta närmare på hur traditionellt dominanta partier i betydligt mer auktoritära stater än Sverige agerar, när de på grund av yttre eller inre faktorer och förhållanden hamnar under press och måste kämpa för sin fortsatta politiska överlevnad i ett betydligt mer öppet politiskt klimat. Hur agerar ett sådant parti? Hur bör det agera ur ett rationellt perspektiv?

1.1 Syfte och frågeställning

Vi är intresserade av hur partier, och då i synnerhet stora dominanta partier, *har agerat* och *agerar* när de står inför befinner sig i en potentiell demokratisk transition, samt hur deras aktioner i sin tur påverkar demokratiseringsprocessen åt olika håll. I denna mening blir frågeställningen empirisk då den grundar sig på hur det är och framförallt har varit. Delvis kommer vi att beskriva partiers agerande i olika fall. Vi kommer även att se hur dessa aktioner genererade olika utfall för partisystemet. Därmed söker vi också förklara skilda utfall av försök till demokratisk transition. Uppsatsen får därmed både en *beskrivande* och en *förklarande* funktion.

Syftet med uppsatsen blir således att, med teorier om dominanta partier som utgångspunkt, analysera transitioner i länder där man övergått från enpartistyre till flerpartisystem. Vi har valt att analysera Mongoliet och Kazakstan som båda upplevde transitioner av den här typen under det tidiga 1990-talet, men med mycket olika utfall som följd. Vi hoppas att läsaren genom vår analys och jämförelse av dessa två fall skall kunna få en bättre insyn i hur och varför dominanta partier agerar som de gör när konkurrensen hårdnar, samt vilka verktyg och resurser, ur både strukturella och aktörscentrerade perspektiv, som står till buds. Vi argumenterar för att dominanta partier har ett kraftigt övertag gentemot en nyetablerad opposition ifråga om resurser och kontakter, vilket till mångt och mycket har sitt ursprung i spårbundenhet och maktkoncentration. För att partiet

skall kunna ha chansen att fortsätta regera krävs att man utnyttjar dessa verktyg på ett gynnsamt sätt, annars kan oppositionen ta sin chans.

Frågeställningarna som uppsatsen söker ge svar på är:

- Hur agerade de dominanta partierna i Mongoliet och Kazakhstan och varför gjorde de så under ländernas transition till flerpartisystem?,
- Hur påverkade deras agerande demokratiseringsprocessen i stort?
- Hur bör dominanta partier agera för att behålla makten i ett nyligen grundat flerpartisystem?

Den första frågan söker klarhet i hur och varför de dominanta partierna agerade så som de gjorde under transitionen. Med den andra försöker vi utreda hur detta kan ha bidragit till de skilda utfallen i länderna. Med den tredje försöker vi slutligen finna klarhet i vilka medel som står till buds för partier som ämnar behålla greppet om makten. Genom detta angreppssätt finner vi då också klarhet i vilka medel som styr de två första frågeställningarna.

1.2 Teori

Vi kommer nedan att introducera och motivera våra val av fall men vi kommer redan här göra en kortare presentation av det ena fallet, Mongoliet. Detta för att klargöra våra utgångspunkter.

Utifrån ett empiriskt perspektiv är Mongoliet ett avvikande fenomen och därför ett intressant fall. Landets bristande ekonomi, sena modernisering och icke-existerande erfarenhet av demokrati ingav inga hopp vid tidpunkten för kommunismens fall. Sedan dess har geografiskt närliggande staters utveckling inte bidragit med förståelse för Mongoliets förhållandevis lyckade demokratisering, utan snarare tvärt om (Fritz 2008 s. 1f).

Med detta i åtanke utgår vi i vår teoriutformning från Mongoliet då fallets avvikande karaktär bör kunna generera intressanta perspektiv. Fish anger (1998) politiska partier som en faktor som mycket väl kan ha varit centrala i demokratiseringen av Mongoliet.

Det slutliga målet med en demokratisk transition är en konsoliderad demokrati. En konsoliderad demokrati kräver per definition institutionell stabilitet. I en konsoliderad demokrati sker förändringar i maktpositioner och i politiken inom det existerande regelverket (Rose 2009 s. 19). Huntington menar (1968 s. 398) att ett samhälle kan beskrivas som stabilt då både deltagande och institutionalisering är på höga nivåer och det råder en balans mellan de båda faktorerna. Även samhällen med starka institutioner men lågt deltagande är stabila. Detta kan exempelvis kontrasteras mot samhällen med svaga institutioner men högt deltagande. Dessa kommer vara instabila. Alltså beror stabilitet i stor utsträckning på hur institutioner i ett samhälle kan hantera deltagande. Politiska partier och

partisystem är de huvudsakliga institutionerna vad gäller att hantera politiskt deltagande. I nya demokratier är behovet av denna typ av institutioner speciellt viktiga då partier och partisystem som förknippas med moderna demokratier saknas (ibid. s. 398f).

Vi kommer att fokusera på transitionen från autokrati till demokrati. Morlino (2009 s. 205ff) ser partier som de absolut mest dominanta aktörerna under denna period. Ofta är de näst intill hegemoniska. Det finns lite empiriskt stöd för att massprotester eller andra alternativa aktörer skulle ha haft ett större inflytande i transitionsprocesser.

Vi kommer inte att lägga någon större vikt vid att diskutera demokratibegrepp. Doorenspleet och Kopecký menar (2008 s. 701) att för studier av transitioner är grad och form av demokrati av mindre vikt utan det är istället den huvudsakliga riktningen på förändringen som står i centrum. Det är detta förhållningssätt som vi kommer att använda oss av här. Det är främst val och det vertikala ansvarsutkrävandet som vi ställer i centrum. Partiers roll i demokratier har behandlats här ovan och kommer även att behandlas i större utsträckning på kommande sidor.

På basis av ovanstående resonemang kommer vi alltså att studera partier och partisystem i nya demokratier och vi kommer längre fram i uppsatsen att utveckla vårt teoretiska angreppssätt.

1.3 Metod och material

Uppsatsen har alltså både en beskrivande och en förklarande dimension. Beskrivande är den i den mening att vi samlar in empiri om våra två fall, transitionerna från enpartistyre till flerpartisystem i Mongoliet och Kazakstan, och sammanställer därefter den relevanta information vi finner på ett tydligt sätt för att sedan kunna genomföra den förklarande delen. Vi söker förklaringar i teorier rörande partisystemens olika dimensioner och klassificeringsmodeller, samt teorier om dominanta partiers agerande och överlevnad i tidigare auktoritära regimer.

Delvis kommer vi att använda oss av redan existerande teoribildningar för att söka svar på vår frågeställning. I den meningen är uppsatsen teori-konsumerande. Den kommer dock också få en teoriprovande funktion. Vi tar i teorin delvis utgångspunkt i Giovanni Sartoris klassiska studie av partier och partisystem, *Parties and Party Systems*. Den huvudsakliga teoretiska utgångs-punkten är dock Kenneth F. Greenes teori som han presenterar i boken *Why Dominant Parties Lose*. Vi kommer att diskutera förhållandet mellan ovanstående författares synpunkter för att få klarhet i hur våra falls partisystem bäst kan förstås. Greenes teori är inte främst avsedd att tillämpas på nya demokratier vilket analysenheterna här är fall av. Därför får uppsatsen också en teoriprovande funktion då vi prövar teorin på tidigare otestade fall. Att balansera dessa olika funktioner bör inte vara något problem då gränsen mellan teorikonsumerande och teoriprovande studier kan sägas vara relativt flytande (Esaiasson et. al 2003, s. 40f, 97f). Vi kommer

utifrån diskussionen att modifiera Greenes teori något. Uppsatsen får därav även ett teoriutvecklande moment då vi genom studien hoppas få insikt i hur väl denna utvecklade variant av teorin stämmer. Teorin används dock främst för att söka svar på frågeställningen och därför förblir detta endast ett bisyfte. Beroende på utfall kan vi på så sätt bidra med att antingen utvidga teorin till att gälla fler fall än den tidigare använts för att förklara, alternativt ge den en tydligare avgränsning för hur mycket den kan förklara.

1.3.1 Presentation av fall

Uppsatsen är vidare att betrakta som en så kallad komparativ fåfallsstudie med mest-lika-design. Komparativ är den i bemärkelsen jämförande. Fåfallsstudie blir den eftersom vi endast analyserar två fall. Den ges en mest-lika-design eftersom de två fallen innehåller ett flertal oberoende variabler som överensstämmer med varandra, samtidigt som de beroende variablerna "partisystem" och grad av demokratisering inte gör det. Mongoliet och Kazakhstan ligger exempelvis relativt nära varandra rent geografiskt, båda har en tradition av nomadkultur och båda var kommunistiska totalitära stater under ungefär samma tid. Mongoliet var visserligen inte en del av själva Sovjet, vilket Kazakhstan var, men de var ändå så kraftigt influerade och sammanbundna med den kommunistiska unionen att de av vissa forskare nästan kunde betraktas som en 16:e sovjetisk republik (Fish 1998). Partisystemens utveckling i de båda länderna under det tidiga 90-talet efter Sovjetunionens fall blev dock mycket olikartade. Kazakhstan utvecklades till en mycket auktoritär stat där oppositionspartier bara fanns för syns skull, medan Mongoliet öppnade upp sitt partisystem och höll ett antal relativt fria demokratiska val innan oppositionen till slut kunde överta makten och föra landet längre in på vägen mot demokrati.

Tidsmässigt har vi valt att i båda fallen begränsa oss till slutet av 80-talet och början av 90-talet efter sovjetunionens fall, vilket är perioden då partisystems-transitionerna skedde i de båda länderna. Vi har dock läst in oss på ländernas politiska 1900-talshistoria också och har plockat ut det som vi finner relevant för uppsatsen därifrån. Transitionsperioderna har vi preciserat till åren 1990-1996 i Mongoliet och perioden 1991-1995 i Kazakhstan. I Mongoliet utgör detta perioden mellan det att flerpartisystem introducerades rent formellt fram tills dess att maktöverföring genom val ägde rum. I Kazakhstan utgör detta perioden mellan det att flerpartisystem formellt introducerades fram tills dess att ett demokratiskt valt parlament upplöses och presidentmakten i landet kraftigt stärktes genom en ny grundlag.

Vi är medvetna om att en mest-lika-design av det här slaget kan vara problematisk rent slutsatsmässigt eftersom den baseras på endast ett par fall med flera oberoende variabler som är svåra att täcka in. Det är möjligt att studien hade mått bra av ett par fall till, men de är svåra att finna. Bäst chanser till valida generaliseringar och slutsatser uppnår man i en mer kvantitativ studie där många fall studeras (Esaiasson et al. 2003, kap. 9). Våra förhoppningar är dock att genom detta angreppssätt kunna få god insikt i förhållandena i våra valda fall.

1.3.2 Material

Vårt arbete bör betraktas som kumulativt i den mening att det bygger vidare på tidigare studier och etablerade teorier. Vi har begränsat oss till sekundärt *material* på området då vi insett att vi omöjligen skulle ha resurser eller tid att producera eget förstahandsmaterial, i synnerhet då fallen vi undersöker ligger långt borta både i fråga om tid och rum. Detta begränsar oss givetvis i de slutsatser vi möjligen kan dra och det kommer vi ta hänsyn till i uppsatsens slutsatsdel.

Det förvånar oss en aning hur lite material som verkar finnas att hämta om Kazakhstan och Mongoliet. Vid sökningar av olika kombinationer på orden "democr*", "transition", "Mongol*", "parties" och "party" i databaserna *Academic Search Complete*, *Political Science Complete* samt *SocIndex* hittade vi exempelvis endast ett drygt tiotal artiklar värda att läsa, varav endast tre-fyra kan sägas vara riktigt relevanta för det mongoliska fallet. Ingen innehöll dock någon mer djupgående analys av det dominanta partiet MPRP:s roll och agerande i transitionen, ett hålrum som vi här alltså försöker fylla genom att "pussla ihop" empirin.

Uppsatsens fortsatta utformning kommer se ut så här:

I kapitel två försöker vi upprätta en teorimodell kumulativt baserad på den forskning Giovanni Sartori och Kenneth F. Greene gjort inom ämnena partisystem och dominant partier, något som illustreras med en egenkonstruerad figur.

I kapitel tre går vi igenom vad som empiriskt skedde i Mongoliet och Kazakhstan både före, under och efter transitionerna i dessa länder. Här fokuserar vi huvudsakligen på de dominant partiernas aktioner och vad de ledde till.

I kapitel fyra analyserar vi det empiriska resultatet vi fått fram i kapitel tre med hjälp av den teorimodell som etablerats i kapitel två. Avslutningsvis summerar vi resultatet av detta och diskuterar dess riktighet, något som följs av ett kortare resonemang kring framtida forskning inom området.

2 Etablering av teorimodell

2.1 Teoretisk klassificering av partisystem

Sartori definierar (1976 s. 64) ett parti som ”...any political group that presents at elections, and is capable of placing through elections, candidates for public office”. Detta är en minimal definition och har således enbart en deskriptiv funktion som enbart syftar till att precisera analysenheten. Ett partisystem definieras vidare (ibid. s. 44) som det system av interaktioner som förekommer mellan partierna. På denna grund är ”enpartisystem” omöjliga då det inte finns multipla enheter mellan vilka interaktioner kan äga rum. I samhällen med enbart ett parti återfinns därför parti-statssystem, där partiet i princip är staten då ingen konkurrens finns. Vi väljer i vår uppsats att mer eller mindre hålla oss inom ramarna för denna definition av partier och partisystem, eftersom uppsatsen till stora delar grundar sig på Sartoris resonemang.

Enligt detta resonemang utgör således enparti- och flerpartistrukturer två skilda system. Denna demarkationslinje reflekteras i de dimensioner genom vilka partistrukturer kan betraktas. Istället för en obruten sammanhängande helhet, från många mindre mäktiga partier till ett väldigt mäktigt parti, bör de olika systemen behandlas som två separata dimensioner (ibid. s. 281). Flerpartidimensionen innefattar pluralistiska system med olika grad av åsiktsförmedling¹. Pluralistiska system innebär ett system med flera relevanta partier. Åsiktsförmedling är enligt Sartori det demokratiska partiets huvudfunktion. Detta innebär att partiet i olika hög grad förmedlar befolkningens vilja och ger dess åsikter tyngd (ibid. s. 28).

Den andra dimensionen inrymmer monopolistiska system med olika grader av förtryck. Monopolistiska system är i motsats till pluralistiska system med bara ett relevant parti. Förtryck innebär här inte enbart användning av våld utan även andra aktioner för att begränsa oliksinnaades möjligheter till inflytande (ibid. s. 281ff). Förtryck kommer vidare i denna uppsats användas i denna bemärkelse. En viktig poäng är att det inte finns en sammanhängande linje mellan det pluralistiska system med minst konkurrens och det monopolistiska system med minst förtryck. De båda systemen baseras på skilda principer och mekanismer (ibid. s. 281ff). Det här ”glappet” är centralt för vår studie. Som vi sedermera ska se passerade

¹Vår översättning av Sartoris term ”expression”.

Mongoliet glappet mellan dimensionerna efter kommunismens fall medan Kazakstan förblev på den monopolistiska sidan.

Greene beskriver (2007) vad han betecknar som dominanta partisystem. Han studerar det han definierar som DPAR:s (Dominant Party Authoritarian Regimes). Detta är regimer där meningsfulla om än inte fria val äger rum. Valen är inte fria därför att den sittande regeringen kan använda sig av verktyg för att ge sig själv ett kraftigt övertag i konkurrensen om makten. Dock är de meningsfulla eftersom konkurrensen är verklig och formeringen av partier kan ge substantiella resultat (ibid. s. 12ff). Denna definition förefaller falla utanför Sartoris klassificeringsschema. Greene gör explicit skillnad (s. 14) på dessa regimer och Sartoris *hegemoniska partier*. *Hegemoniska parti-statssystem* är den friaste formen av parti-statssystemen, men är fortfarande ett system där inget annat parti har någon praktisk möjlighet att nå en maktposition. Detta eftersom olika mekanismer ger det sittande partiet ett så pass stort övertag i en ojämn konkurrens (Sartori 1976 s. 230s). Samtidigt kan DPAR:s inte behandlas synonymt med Sartoris *predominant-party systems*. Denna form av partisystem är det partisystem med lägst grad av åsiktsförmedling. Detta är system där ett parti behåller makten över lång tid även om maktöverföring till följd av valutgång är fullt möjligt (ibid. s. 196). Dock framhåller Sartori (1976 s. 201) att möjligheterna för de olika partierna att konkurrera, i denna form av system, bör vara tämligen jämlika. Även om han poängterar att detta i praktiken är näst intill omöjligt och att detta inte innebär likvärdiga resurser så kan inte DPAR:s och *predominant-party systems* sägas vara fullständigt kompatibla termer. Således måste den typen av regimer som Greene beskriver vara friare än de parti-statssystem som Sartori framhåller då maktöverföring i dessa är omöjligt. Samtidigt bör åsiktsförmedlingen i DPAR:s vara lägre än den är i *predominant party systems*. DPAR:s skulle därför kunna betraktas som en felande länk mellan pluralistiska och monopolistiska system. Ett tämligen auktoritärt system där maktöverföring genom val ändå är fullt möjlig.

Dock finns det anledning att ställa sig skeptisk till ett sådant synsätt. Teorin om två skilda dimensioner är en logisk fortsättning av Sartoris relevanta definition av partisystem. Greene adresserar inte denna logik direkt men diskuterar aspekter av den. Greene argumenterar (2007 s. 12) bland annat för att det finns en gråskala mellan demokratier och diktaturer som tidigare negligerats. Han besvarar (ibid. s. 42f) Sartoris analys som säger att försök till valfusk reducerar möjligheterna för oppositionspartier att ta makten, till noll. Om denna analys skulle vara felaktig så skulle gränsen mellan monopolistiska och pluralistiska system bli mer flytande. Greene ger oss fyra argument för detta synsätt. För det första så skulle inte oppositionspartier bildas om inte valseger var möjligt. Fortsättningsvis är enligt Greenes modell fusk inte det huvudsakliga verktyget genom vilket dominanta partier bibehåller makten. För det tredje är ofta dominanta partiers förutspådda vinstmarginal så stor att valfusk inte är nödvändigt. Slutligen kan inte valfusk helt säkra det dominanta partiets position. Dels används fusk just på grund av osäkerhet och just av denna anledning är det okänt vilken grad av fusk som måste genomföras, och dels krävs stora resurser och ett stort maskineri för att genomföra detta (ibid. s. 42f).

Dessa reflektioner utgör inte en tydlig motargumentation mot Sartoris teori. Det andra och tredje argumentet behandlar enbart regeringars fallenhet för att använda sig av valfusk vilket inte ger klarhet i hur effektivt valfusk är. Det första argumentet innebär endast att oppositionspartier inte skulle bildas om uppfattningen var att de omöjliga kunde vinna. Dock kan uppfattning och verklighet mycket väl skilja sig åt. Att utnyttja glidningen mellan verklighet och uppfattning kan ses som hela poängen med valfusk. Den sista punkten är tämligen spekulativ och skulle troligen behöva testas empiriskt, men en studie av sådant slag ryms dock inte inom ramarna för denna uppsats. Sammanfattningsvis motbevisar därför Greenes teoretiska argument inte Sartoris teori som helhet.

Sartoris argument, att det finns ett tydligt glapp mellan monopolistiska och pluralistiska system, kvarstår alltså. Det finns dock en anledning att försöka vidareutveckla teorierna i ett försök att hitta gemensamma punkter som kan vara relevanta för vår fortsatta analys. Inledningsvis kommer vi att presentera de huvudsakliga komponenterna i Greenes teori.

2.2 Greene's verktygslåda för dominans

I sin bok *Why dominant parties lose – Mexico's Democratization in Comparative Perspective* från 2007 tar Kenneth F. Greene utgångspunkt i Mexikos partisystem och demokratiseringsprocess i etableringen av en teorimodell som ämnar förklara dels hur dominanta partier i en stat med allmänna val kan fortsätta vara dominanta och vad det är för processer som ligger bakom när sådana partier slutligen tappar sitt grepp. Delvis försöker han också förklara varför vissa eliter väljer att starta oppositionspartier när utgångsläget för maktövertagande ser mindre hoppfullt ut.

Greene menar att ett parti som i stort sett enväldigt regerat så länge som det mexikanska PRI, eller för vår del de kommunistiska partierna i Kazakstan och Mongoliet, ges ett klart resursövertag i jämförelse med oppositionspartier, både före, under och efter val (Greene 2007, s. 39-42). Dominanta partier har per definition ett kraftigt grepp om statsapparaten, dess finanser, samt övriga resurser och fyller i allmänhet de flesta poster av större eller mindre betydelse i den offentliga sektorn med egna partimedlemmar, alternativt kompetenta personer som är lojala partiet. Valkampanjer och andra folkopinionsbildande program kan sedermera drivas och finansieras genom att i skymundan omplacera pengar från stora statligt drivna företag och/eller den skattebaserade offentliga budgeten. I utbyte mot framtida tjänster och gentjänster bidrar också privata företag. I kraft av sin statliga dominans inom de flesta områden kan partiet dessutom utnyttja delar av, eller hela statsapparaten, med alla dess anställda och övriga resurser för att övertyga och mobilisera röstberättigade (ibid.).

I mer auktoritära dominanta partisystem kan valbedrägerier och olika former av förtryck, riktat mot de röstande och oppositionen, användas för att säkra valseger. Greene menar dock att ett system med dominanta partier inte skulle vara just detta om verktyg som dessa tillämpades fullt ut. När valen är fullständigt riggade finns inte längre några incitament för oppositionspartier att överhuvudtaget bildas, och

motstånd, om sådant existerar, skulle istället ta sig uttryck genom andra kanaler som exempelvis revolutionsrörelser etc. Dessutom bör, som vi nämnt ovan, dominanta partier, i kraft av sina överlägsna resurser, inte behöva ägna sig åt valfusk eftersom segern ändå i praktiken borde vara säkrad långt innan valet äger rum. Det är också högst osäkert om bedrägerier av den här typen överhuvudtaget gynnar partiet, utan istället ger upphov till ökad aggression hos medborgarna (Greene 2007, s. 43).

Vid storskaligt förtryck, då kostnaderna för enskilda medborgare helt enkelt blir för stora för att starta, gå med i, eller rösta på ett oppositionsparti, ökar också sannolikheten för att regimen ska utvecklas till en enpartistat. Ett varierande mått av repression eller förtryck återfinns dock i de flesta dominanta auktoritära system eftersom det ändå ses som ett lockande och effektivt medel att hindra oppositionspartier att växa sig för stora. Hur och när verktyget används beror dock på omständigheterna: Syftet med att hålla allmänna val är för det dominanta partiet att tillskansa sig demokratisk legitimitet, och därför är det i huvudsak bara när slutläget ter sig osäkert som oppositionsförtryck brukas (ibid. s.44). Repression som ökar kostnaderna för potentiella motståndare gallrar i praktiken ut de medborgare med de mest radikala åsikterna i förhållande till det dominanta partiets huvudfåra; medborgare som har drivkraften att starta oppositionspartier trots uppenbart negativa effekter för dem själva (Greene 2007, s. 122-123). Dessa oppositionspartier kommer på grund av sina ideologiska grunder endast tilltala en mindre nisch av landets röstberättigade befolkning. Därigenom blir inte ett folkopinionsbildande parti med brett stöd, i kraft att kunna konkurrera med det dominanta partiet, vilket är den typ av parti som behövs för att kunna få till en ändring i partisystemet (ibid. s. 44f).

En annan mycket viktig aspekt av förklaringen till varför dominanta partier kan fortsätta vara dominanta är partiets placering i förhållande till medelväljarens preferenser (Greene 2007, s. 46f). För att säkra partiets fortsatta dominans bör partiets politik tilltala ett brett spektra av befolkningen med förankring i just medelväljarens preferensområde. Genom att hålla sig nära centrat på detta sätt kan partiet mobilisera ett stort antal väljare från hela den politiska skalan. På så sätt favoriseras ingen väljargrupp framför en annan och alla kan få sin del av kakan. Greene menar att dominanta partier besitter två klara fördelar för att kunna hamna i, samt bibehålla, en sådan centrerad position i jämförelse med oppositionspartier.

Den första fördelen ligger i spårbundenhet: Det dominanta partiet var helt enkelt första ”spelaren på planen” och har således under lång tid haft möjlighet att bygga upp ett brett politiskt program och en ideologisk grund som tilltalar en lika bred väljarkår. I och med att det dominanta partiet redan besitter det breda mittenspektrat trängs eventuella oppositionspartier redan från start ut till mer radikala positioner, varifrån det ter sig mycket svårt att attrahera någon större väljargrupp (ibid. s. 46f).

Ofta, på grund av exempelvis ekonomiska eller sociala reformer, behöver / vill dock ett dominant parti röra sig en bit bort från mitten. Detta agerande kan skapa det nödvändiga utrymme som behövs för att ett oppositionsparti ska se sin chans att utmana om mittenväljarna. Det är här det dominanta partiets andra fördel kommer in: dess förmåga till patrimonialism. Genom att effektivt utnyttja de

patron-klientförhållanden man sedan tidigare byggt upp till exempelvis offentligt anställda, den ekonomiska eliten etc., kan man ta ett par steg i endera riktningen utan att lida alltför stor skada i form av ökad politisk konkurrens. Klienterna förstår sin beroendeställning till partiet och hjälper det att behålla sina väljare trots den förändrade politiken (ibid.).

Hur väl ett dominant parti kan utnyttja fördelar av den här typen styr till stor del hur stort utrymme det har att förändra sin politik i någon riktning, samtidigt som det kan behålla sitt grepp om det politiska finrummet. Flyttar man på sig för mycket är risken stor att ett annat parti står som segrare vid nästa val.

2.3 Teoretisk modell

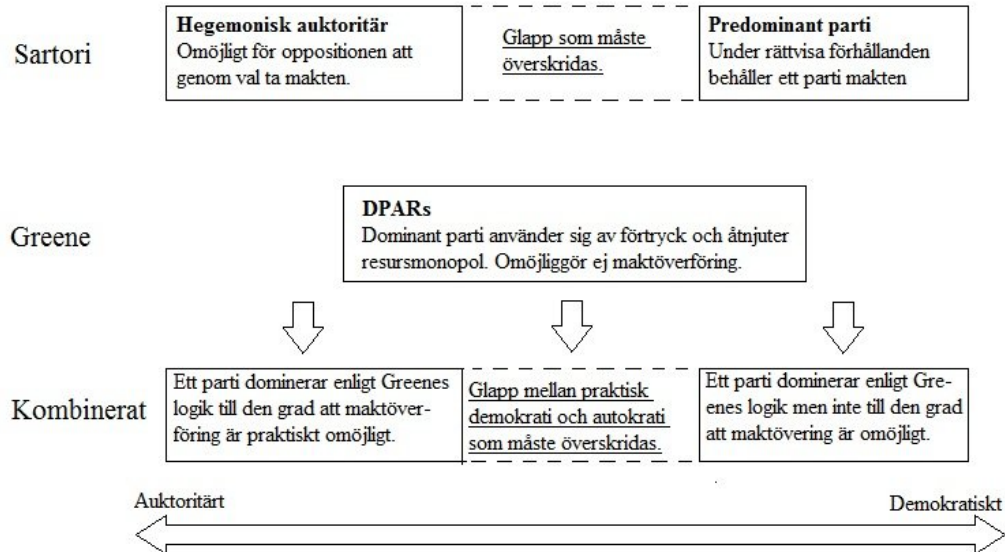
Greenes teori om dominanta partiers och oppositionens agerande i system där ett parti har en överlägsen maktposition behöver inte vara begränsat till den strikta definitionen av DPAR:s, som Mexiko är ett exempel på. Greene gör själv i boken ett försök (ibid. s. 255ff) att utvidga sin teori till mer auktoritära och även demokratiska stater. Att utvidga teorin till vad Sartori skulle kalla *predominant-party systems* ter sig i stort sätt oproblematiskt. Även om systemtyperna, enligt tidigare resonemang, inte är fullständigt kompatibla finns det flera gemensamma punkter. Sartori menar att förutsättningarna för de olika parterna ska vara jämlika, även om han poängterar att detta inte per definition innebär jämnt fördelade resurser. Ojämn fördelning av resurser är en grundpelare i Greenes teori, alltså är motsättningen på denna punkt inte fullkomlig.

Att utvidga Greenes resonemang till vad Sartori skulle kalla monopolitiska system kan te sig svårare. Dock finns det även här gemensamma punkter. Hegemoniska partier skiljer sig från andra monopolitiska system i den mening att de erkänner andra politiska grupper än den egna (Sartori 1976 s. 232). Även om detta inte innebär att det regerande partiet behöver interagera med dessa innebär det ett bredare nätverk av partier. Poängen, att helt fria val inte med självklarhet skulle innebära att andra partier tog makten, finns hos båda författarna. Sartori återger (ibid. s. 234) Mexiko som ett idealexempel på denna typ av system. Mexiko är också det land som huvudsakligen står i fokus i Greenes verk (Greene 2007). Mexiko i mitten av 70-talet, då Sartoris verk publicerades, klassificerar därmed båda författarna som ett exempel på den egna typen av system (ibid. s. 84ff). Därmed överlappar Sartoris och Greenes typologier varandra.

Greenes modell för analys av dominanta partiers kontinuitet och fall kan på basis av ovanstående resonemang appliceras på både Sartoris hegemoniska och predominanta system. Både repression och resursasymmetrier kan därför ses som relevanta faktorer att studera. Greene lyfter inte bara fram (ibid. s. 10) bildandet av system med dominanta partier, utan även spårbundenhet, och adresserar dessutom frågan varför dominanta partier förblir vid makten. I vår studie är inte partiets maktposition över tid av någon större relevans. Däremot spelar spårbundenhet en stor roll eftersom partierna som satt vid makten i både Mongoliet och Kazakstan redan hade suttit en längre tid vid makten då

multipartism formellt infördes. Vi kommer därför att kombinera Greenes och Sartoris teorier för att bygga vår teorimodell, som illustreras här nedanför.

Figur 2.1: Illustrerad teoretisk modell

Greenes förklaring av den dynamik som råder i system med dominant partier gäller, enligt vårt resonemang här, både monopolistiska och pluralistiska system med ett dominant parti. Därför kommer vi att jämföra Mongoliet och Kazakhstan med utgångspunkt i att Mongoliet i den inledande fasen av formell demokrati övergick till ett pluralistiskt system medan Kazakhstan förblev ett monopolistiskt system i pluralistisk förklädnad. Därav kommer vi att studera de båda staternas utveckling efter det formella införandet av flerpartisystem utifrån Greenes teori om resursasymetri och repression. Genom att göra detta hoppas vi få insikt i vilka begränsningar och möjligheter de båda sittande regeringarna hade att skaffa sig övertag över oppositionen. Utöver detta är det också av intresse att se om dessa medel var de enda medlen i regeringarnas "verktygslåda". Genom att jämföra förhållandena i staterna kan vi nå slutsatser om glappet mellan pluralistiska och monopolistiska system och vilka begränsningar/möjligheter de olika systemen innebär för de dominant partierna.

3 Före, under och efter transitionerna av partisystemen i Mongoliet och Kazakhstan

3.1 Mongoliet

Mongoliet är ett land som alltid varit inklämt mellan två av världens största makter, Ryssland och Kina. Man var under lång tid dominerat och kraftigt influerat av de kinesiska Manchurierna. Mongolerna behöll dock sin nationalidentitet och kultur genom århundradena och utropade i samband med den kinesiska revolutionen 1911 sin självständighet. Det dröjde dock några år innan man i praktiken uppnådde en verklig sådan status gentemot Kina. 1921 lyckades en grupp mongoliska revolutionärer ta kontroll över landet, med stor hjälp av den ryska Röda Armén, och den spirituella ledaren Bogdo Khan gavs full makt över Mongoliet. När han några år senare dog, utan att någon reinkarnation kunde hittas, övergick makten till *the Mongolian People's Revolutionary Party* (MPRP), en koalition mellan politiska eliter från både höger och vänster (Ginsburg 1995).

Makten över Folkrepubliken Mongoliet låg därefter oavbrutet hos MPRP under de drygt sju decennier som följde. Partiet och landet hade kraftigt stöd från Sovjetunionen, som sågs som det minst sämsta alternativet i jämförelse med en återgång till det tidigare kinesiska styret. Partiet styrde mer eller mindre totalitärt under hela denna långa period och tolererade ingen som helst opposition. Samtidigt kontrollerade man både media och ekonomi och hade stort inflytande över det mesta rörande det offentliga livet i Mongoliet, och då framförallt i städerna. Eftersom en så stor del av landets invånare var, och är, självförsörjande nomader var det dock svårt att åstadkomma samma typ av kontroll som återfanns i andra kommunistiska stater under samma tid, där befolkningen ofta var betydligt mer beroende av staten och dess resurser (Fish 2001). Genom kraftigt ekonomiskt stöd från Sovjetunionen lyckades man i Mongoliet ändå hålla den utspridda nomad-befolkningen nöjda då de gavs både utbildning och en generellt höjd levnadsstandard genom etableringen av omfattande nätverk på landsbygden. Vårre var det som sagt i städerna, och då i synnerhet Ulan Baatar, där omfattande repression och förföljelser genomdrevs, också detta med hjälp av Sovjetunionens ekonomiska och militära resurser (Ginsburg 1995).

Sovjetunionens inflytande över Mongoliet och MPRP var så omfattande att nästan 95 % av landets handel i slutet av 70-talet skedde med Sovjetunionen,

samtidigt som tiotusentals sovjetiska soldater fanns utplacerade inom Mongoliets gränser (ibid.). Mongoliet var dock aldrig formellt sett en del av Sovjet utan behöll under hela kommunisteran sin status som självständig nation, även om man i mångt och mycket inte verkade som en sådan i praktiken.

Mellan 1928 och 1984 styrdes landet och MPRP av två inflytelserika män: Khorloogin Choibalsan, efterträdd av Yumjaagiin Tsedenbal 1952. Båda två var till mångt och mycket styrda från Moskva, i synnerhet Tsedenbal, och ledde därför landet enligt det Sovjetiska ackord som beskrivits ovan. 1984, under tiden som Tsedenbal var på ett diplomatiskt besök i Moskva, passade MPRP på att ersätta honom med en yngre och mer reformvänlig ledare, Jambyn Batmonh. Man hade märkt att nya politiska vindar blåste i i Sovjetblocket och kände ett behov av både förnyring och förändring i partiet för att kunna möta framtiden och den fallande ekonomin (ibid.). Följdaktligen upprättade man 1988 ett politiskt reformprogram, med det huvudsakliga syftet att förbättra landets ekonomi i fortsatt socialistisk anda. Inflytelserika grupper i städerna, och då i huvudsak intellektuella kopplade till universitetet i Ulan Bataar, individer som bland annat hade studerat i Östeuropa och tagit intryck därifrån, såg nu chansen till omfattande demokratisk förändring i Mongoliet och började öppet proklamera för detta. Kring årsskiftet 1989-90 genomfördes ett flertal omfattande demonstrationer och hungerstrejker på Sukbaathartorget utanför parlamentsbyggnaden i Ulan Baatar, något som snabbt spred sig till andra regioner och städer i landet. Man protesterade framförallt mot den usla ekonomin samt det faktum att inga andra partier än MPRP tilläts i landet (Batbayar 2003).

MPRP var nu internt tudelat ifråga om hur man skulle hantera protesterna. En grupp av konservativa, äldre hard-liners ville att man bestämt och med våld skulle krossa "upprorsmakarna" på liknande sätt som de kinesiska myndigheterna hade gjort på Himmelska Fridens Torg 1989. Dessa stod mot en yngre, mer reformistiskt inriktad grupp av partimedlemmar som förespråkade en fredligare väg, präglad av reformer, likt de som redan hade genomdrivits i vissa östeuropeiska regimer. Denna yngre generation partimedlemmar bestod till stor del av intellektuella som kommit från liknande kretsar som de som demonstrerade. Ett visst mått av solidaritet kan alltså ha inverkat (Ginsburg 1995). De interna partiförhandlingarna utmynnade till slut i att reformisterna vann och hela partistyrelsen, inklusive Batmonh själv, avgick. Den reformistiske Punsalmaagiyn Ochirbat ersatte och en ny yngre partistyrelse valdes. Kort därefter avskaffades MPRP:s status som "landsledande" parti och ett parlamentsval utlystes till juli månad samma år.

Detta drag från MPRP:s sida innebar att de nyetablerade oppositionspartierna bara hade ett par månader på sig att utforma sin politik, förmedla den samt mobilisera väljare inför valet. Trots detta lyckades oppositionspartierna tillsammans vinna 40 % av platserna i parlamentets röstproportionerligt tillsatta Lilla kammare (*Small Hural*) (Fish 1998). Denna kammare skulle endast sköta lagstiftningen av mindre viktiga lagar, så den huvudsakliga makten låg således hos den Stora kammaren (*Great Hural*) som ensamt hade ansvar för att tillsätta premiärministern och dennes kabinett samt stiftande av grundlagar och konstitution. Den Stora kammaren tillsattes genom distriktsval med en

oproportionerligt stor andel för landsbygden. Detta gynnade storligen MPRP som hade ett kraftigt resursövertag fördelat över hela landet och som fortfarande var mycket populära på landsbygden. De tog därmed hem över 90 % av platserna i kammaren och behöll således den huvudsakliga makten över landet. Trots detta valde man att bjuda in oppositionen och tillsammans med dem bilda en koalitionsregering där bland annat en av oppositionspartiernas ledare, D. Ganbold, utsågs till både vise premiärminister och finansminister. Oppositionspartierna bjöds dessutom in till den kommission som skulle förbereda den nya konstitutionen (ibid.).

Flera tänkbara förklaringar till denna generositet återfinns i litteraturen. En har att göra med den tidigare nämnda solidariteten mellan det förnygrade MPRP och oppositionsparterna (Ginsburg 1995). En annan nämner den brist på ekonomisk och vetenskaplig expertis som präglade MPRP under denna period av ekonomisk kris. Det kan därmed tänkas att man helt enkelt utgick från landets bästa och gav poster till dem som var bäst lämpade, oavsett partifärg (Fish 1998). En tredje förklaring spinner vidare på detta resonemang men lägger smått konspiratoriskt till möjligheten att MPRP såg en chans att ge de mest utsatta positionerna (bland annat då finansministerposten) till andra partier så att man skulle kunna avsäga sig ansvar för den ekonomiska krisen under kommande val. Dessutom fanns också chansen att oppositionspartierna i och med detta skulle absorberas in i det stora MPRP och därmed avväpna dem (Ginsburg 1995 ; Fish 1998 ; Fritz 2002). Vilken förklaring som kommer närmast verkligheten kan vi inte besvara med den här uppsatsen, men den förklaring som används flitigast i litteraturen verkar vara den tredje.

Mongoliets nyvalda parlament och regering började genast reformera landet i riktning bort från socialismen. Statliga företag och organisationer privatiserades i rask takt, en kommission tillsattes för att utreda de brott som begåtts mot det mongoliska folket under Choibalsans välde på 30-talet och de gamla mongoliska härskarna, som exempelvis Djingis Khan, återetablerades som nationalhjärtar i syfte att stärka den mongoliska nationalidentiteten (Kaplonski 1999).

Efter intensiva förhandlingar MPRP och oppositionspartier emellan kunde landets nya konstitution antas i januari 1992. I den ingick bland annat att en president oberoende skulle väljas vart 4:e år. Denne skulle vara statschef och ha viss vetorätt i lagstiftning. Tvåkammar-parlamentet gjordes om till en enda stor kammare (*State Great Hural*) och skulle väljas genom 16 flermansdistrikt vart 4:e år. Parlamentet skulle därefter utse premiärminister och regering (Ginsburg 1995).

Under parlamentsvalet 1992 beskyllde MPRP oppositionen för att ha misskött landets ekonomi och vann sedermera en jordskredsseger när man tog 71 av 76 platser i parlamentet. Att man var det enda parti med resurser att ställa upp med maximalt antal kandidater i samtliga av landets valdistrikt gjorde sitt därtill. Landets oproportionerliga valsysteem gjorde att man klarade av detta med endast 56 % av rösterna. Efter valet bjöd man åter in oppositionen till koalitionsregering, men de var motvilliga i att acceptera erbjudandet den här gången eftersom man ansåg sig ha blivit utnyttjade under föregående mandatperiod (Batbayar 2003). En klyfta började därmed växa mellan MPRP och oppositionen.

Man började istället mobilisera sig inför presidentvalet 1993 och lyckades värva den sittande presidenten Ochirbat under gemensam fana sedan han brutit med MPRP efter att ha utnyttjat sin vetorätt ett antal gånger och hindrat viktiga lagförslag för partiet (Ginsburg 1995). Den enade oppositionen och deras kandidat vann i 14 av 18 provinser och Ochirbat fick sitta kvar, mycket beroende på sitt stora stöd på landsbygden där befolkningen ofta röstar på det namn de känner igen (ibid.)

Fram till valet 1996 skedde inga större politiska omkastningar. En potentiell kris avväjades 1994 då oppositionsmedlemmar och andra parter inledde en hungerstrejk i protest mot hur MPRP kontrollerade medier i landet. De krävde regeringens avgång. Efter intensiva förhandlingar kunde man dock lösa det hela och införa en pressfrihetslag utan att regeringen behövde avgå (Fish 1998).

Efter framgången i presidentvalet fortsatte de två största oppositionspartierna att samarbeta och inledde fram till parlamentsvalet 1996 en massiv mobilisering på landsbygden, där de tidigare varit svaga. Tack vare den nya pressfrihetslagen hade man nu dessutom bättre möjlighet att nå ut till alla invånare. Vissa externa aktörer och diverse hjälporganisationer samarbetade också med oppositionen och gav dem extra resurser i jakten på demokratisk vinst, och med allt detta sammantaget lyckades man till slut vinna 50 av 76 platser, samtidigt som MPRP bara fick 25 (Fritz 2002). MPRP lyckades dock vinna följande presidentval och har sedan dess varit ett av de tre största partierna i ett Mongoliet som mer och mer har accepterats som en nästintill konsoliderad demokrati (Freedomhouse.org, 2010-12-27)

3.2 Kazakhstan

Gruppen Kazakher har en längre historia i området som idag betecknas som Kazakhstan. Dessa grupper var dock nomadiska till sin karaktär och området de verkade inom hade således flytande gränser. Det moderna Kazakhstans territoriella dimension etablerades främst under århundraden av ryskt och sovjetiskt inflytande och styre. Under åren 1924-1925 etablerade Sovjetunionen de fem territoriella enheterna som idag utgör de fem självständiga centralasiatiska staterna Kazakhstan, Uzbekistan, Tadzjikistan, Kirgizistan och Turkmenistan (Cummings 2005 s. 13ff). Under den sovjetiska perioden förtrycktes de existerande intellektuella eliterna i landet. Den tidigare nomadiska ekonomin ersattes under perioden av en urbaniserad, industriell ekonomi (ibid. s. 17). I maj 1989 valdes Nursultan Nazarbayev till ordförande för det kazakhiska kommunistpartiet. Han tillhörde det mer reformistiska lägret bland personerna i partiet. Han kom också att arbeta för att genom kontakter stärka sin makt över partiet under Kazakhstans sista år innan självständighet (ibid. s. 16, 22).

1991 blev Kazakhstan en självständig stat som ett av de sista länderna som lämnade Sovjetunionen. Detta på grund av försök av Nazarbayev att säkerställa Sovjetunionens fortlevnad (ibid. s. 16). Vid denna tidpunkt hade andra partier endast tillåtits existera i ett år men oppositionspartier hade bildats och fått ett visst

men begränsat stöd. Nazarbayev valde att försöka upplösa kommunistpartiet och bilda ett eget personligt parti då han inte fann den lojalitet han sökte i kommunistpartiet. Kommunistpartiet förblev ett parti även efter att Nazarbayev avgått. Partiet nekades dock registrering som ett politiskt parti (Isaacs 2010 s. 13). Nazarbayevs nya parti vände sig även det mot honom och anslöt sig 1993 till oppositionen. Nazarbayev försökte därefter på nytt att skapa ett lojalt parti runtomkring sig och därefter bildades Union of People's Unity of Kazakhstan (SNEK) (ibid. S 13).

Alltså har partiet inte varit konstant under perioden. Däremot verkade Nazarbayev genom partier och skapade en samlad elit runt omkring sig (Cummings 2005 s. 23). Denna elit utnyttjade statsapparaten för att vidare stärka kontrollen över den. Detta skedde bland annat genom presidentens förhållande till, så kallade FPG:er, vilket var och är stora finans- och industrigrupper. Nazarbayev och den politiska eliten runt omkring honom är nära associerade med denna typ av grupper. Grupperna söker politiskt inflytande och söker influera beslut så att de blir gynnsamma för dem själva (Junisbai 2010 s. 242f). Genom denna centrering av ekonomisk makt till eliter som står presidenten nära har Nazarbayev skaffat sig ett stort resursövertag i förhållande till övriga politiska aktörer. Dessa grupper utnyttjade den imperfekta ekonomiska liberalisering som skedde i staten efter självständigheten. Denna präglades av korruption och begränsades av patrimonialism (Junisbai 2010 s. 264).

Patrimonialism och patron-klient förhållanden har länge haft en stark roll i landet (Isaacs 2010 s. 2). Basen för dessa förhållanden efter självständigheten är dock omstridda. En teori är att klanstrukturer kraftigt influerar politiken genom att de styr den informella politiken. Enligt denna utsago har klanerna överlevt de sovjetiska försöken att eliminera deras inflytande och underminerar idag andra formella politiska och ekonomiska eliter och marginaliserar politiska kanaler (Collins 2004). Detta perspektiv har dock mött stark kritik (Isaacs 2010; Gullette 2010). Detta eftersom andra aktörer, som sådana med ekonomisk makt också spelar en stark inflytande roll. Klanstrukturer ger också en deterministisk bild av verkligheten som inte kan förklara de utvecklingar som skett inom eliten som omger Nazarbayev (Isaacs 2010 s. 4ff). Nära familjemedlemmar till presidenten har marginaliserats (ibid. s. 6) och en konflikt som till synes rör sig bortom klanidentiteter har sedan självständigheten ägt rum mellan ovan nämnda FPG:er (Junisbai 2010).

Den informella politiken verkar dock ha spelat en stor roll under självständigheten. Isaacs menar (2010 s. 6ff) att handlingar och institutioner som inte är direkt kompatibla med de formella institutionerna varit viktiga medel med vilka Nazarbayev kopplat greppet om makten. Samtidigt som Kazakstan har formella demokratiska institutioner så som val och flerpartisystem så återfinns även personalistiskt ledarskap och viktiga klientelistiska nätverk.

En av de första punkterna på dagordningen efter självständigheten var skapandet av en ny grundlag. Nazarbayev började verka för presidentstyre och en stark exekutiv makt. I januari 1993 antogs en ny grundlag för den självständiga staten (Cummings 2005 s. 24). Cummings förklarar (2005 s. 24) att Nazarbayev tidigare lät proceduren vara mer öppen och lät en reformist vid namn Asenbayev

leda processen. Ett halvår senare hade presidenten dock genom informella kanaler kopplat ett starkare grepp om utformningen av grundlagen. Samtidigt som det var en stark presidentmakt där parlamentet inte gavs mandat att genomföra misstroendeomröstningar. Presidenten hade dock ej heller befogenhet att upplösa parlamentet (Isaacs 2010 s. 11). Den sistnämnda punkten kom delvis att krocka med en annan provision i grundlagen. Enligt grundlagen skulle parlamentet vara demokratiskt valt och Kazakhstan hade ännu ej genomfört parlamentsval. Därför uppmanade Nazarbayev parlamentet att upplösa sig självt. Detta skedde efter att parlamentet bromsat den ekonomiska liberalisering som presidenten menade genomföra (ibid. 2010 s. 11f). Nazarbayev använde sig troligen av informella kanaler för att övertyga parlamentariker som motsatte sig upplösning. Detta i form av löften om nya poster eller försäkringar om att de skulle bli omvalda. Ledaren för oppositionen tillika parlamentets talman Abdil'din förde fram anklagelser av detta slag (ibid. s. 12). Nazarbayev kom från upplösningen fram till parlamentsvalet i mars 1994 att regera med makt som långt överskred de befogenheter som grundlagen tillskrev honom (Cummings 2005 s. 25).

Vid parlamentsvalet 1994 skulle presidenten tillsätta 42 av parlamentets 177 ledamöter. Detta gav honom möjlighet att tillsätta lojala anhängare och stärka sina informella förbindelser. Utöver detta användes lagar godtyckligt för att gynna kandidater som var positivt inställda till presidenten. Kommunistpartiet hade, som tidigare nämnts, nekats registrering (Isaacs 2010 s. 13f). Ett fall som illustrerar Nazarbayevs patrimonialistiska medel är hur han förhöll sig till den starke oppositionspolitikern Olzhas Suleimenov. Suleimenov var, vid sidan av en tydlig motståndskraft, ett tänkbart hot mot Nazarbayev i presidentvalet planerat till 1996. Presidenten gav honom då jobbet som ambassadör i Italien vilket minskade både motståndet och hotet (ibid. s. 13).

Presidentens aktioner till trots lyckades han inte koppla önskad kontroll över parlamentet. Oppositionen försvarade bland annat tillsättandet av en ny talman, bromsade åter upp ekonomisk liberalisering och lyckades pressa fram den till presidenten lojale premiärministern Sergei Tereshchenkos avgång. Parlamentet blev också ett forum för oppositionen att höja sina röster emot presidenten (ibid. s. 16).

Parlamentet kom återigen att upplösas. I mars 1995, efter att en icke invald kandidat lämnade in ett klagomål till konstitutionsdomstolen angående oegentligheter i hennes valdistrikt under parlamentsvalet, förklarade domstolen hela valet ogiltigt (ibid. s. 16). Isaacs menar (2010 s. 17) att Nazarbayev utnyttjade situationen för att avsätta parlamentet. Personer med nära koppling till domen erbjöds avancemang inom partiet och statsapparaten.

Därefter regerade Nazarbayev åter utan parlamentets motstånd. Han konsoliderade sin makt ytterligare genom en ny grundlag som antogs med överväldigande majoritet i en folkomröstning i april 1995. I och med denna stärktes presidentens maktbefogenheter ytterligare. Genom folkomröstningen utökade han även sin mandatperiod som president till 2000 och kom därigenom att undvika presidentvalet som planerats till nästkommande år (Cummings 2005 s. 26).

Samtidigt som det i landet fanns ett brett motstånd mot den ekonomiska liberalisering som Nazerbayev och SNEK genomförde (Isaacs 2010 s. 15f), återfinns en annan bild. Junisbai menar (2005 s. 389) att Nazerbayevs kombination av både reformer och förtryck skiljer landet från grannländer i Centralasien då dessa främst lagt tonvikten vid starkt förtryck utan några större reformer. Ekonomisk liberalisering och reform kan ha gjort partiet mer attraktivt för landets väljarkår. Detta till trots fanns det en utbredd misstro mot reformerna.

4 Analys och slutsatser

4.1 Teoretisk jämförande analys av de två fallen

Enligt Greene spelar en typ av spårbundenhet en viktig roll då statens resurser är centrerade runt en aktör vilket denna kan utnyttja för att ytterligare stärka kontrollen över statens resurser. Detta var fallet i både Mongoliet och Kazakhstan. I båda länderna var det dominerande partiet en fortsättning på styret under kommunisttiden. I Mongoliet var det samma parti medan det i Kazakhstan var samma ledare under ny fana. Dessa aktörer hade då även ett stort resursövertag över de nyligen bildade oppositionspartierna. I synnerhet i Mongoliet men även i Kazakhstan gavs de nyetablerade partierna lite tid att organisera sig både internt och externt.

En viktig skillnad bör dock belysas i detta sammanhang. I Mongoliet var resurserna, helt i enlighet med Greenes resonemang, centrerade i partiet som helhet. I Kazakhstan var resurserna centrerade kring en elit. I båda fallen ägde splittringar inom partiet rum. I Mongoliet mellan en nytänkande reformgren och en äldre traditionellt mer kommunistisk falang. I Kazakhstan ägde splittringen rum längs liknande skiljelinjer. Nazarbayev och eliten omkring honom hanterade detta genom att lämna partiet, bilda ett nytt lojalt parti och förbjuda det gamla. I Mongoliet verkar inte makten för att genomföra en aktion av detta slag ha funnits hos varken den ena eller den andra sidan. Då exempelvis den liberalt lagda presidenten Orchibat lämnade partiet för oppositionen innebar detta en seger för oppositionen. MPRP kan ha gjort en missbedömning men saknade troligtvis resurser för att hantera denna splittring.

Partierna i de båda fallen verkar också agera på ett sätt som våra teoretiska utgångspunkter stödjer då båda, trots en vilja att bibehålla makten, försökte göra detta inom ramen för den demokratiska ordningen. I Mongoliet bjöd det sittande partiet troligtvis in oppositionen för att ha en syndabock. Detta kan svårligen uppfattas som någon ärlig strategi även om det formellt kunde argumenteras för i klart demokratiska termer. I Kazakhstan har parlamentet upplösts två gånger i demokratins namn. I det första tillfället refererade man till att det inte var demokratiskt valt, och i det andra fallet skulle valfusk ha förekommit. I båda fallen kom resultaten av handlingarna att bli allt annat än demokratiska då de stärkte Nazarbayevs makt över landet och dess invånare. I Mongoliet fick strategin motsatta konsekvenser då oppositionen och demokratiseringsprocessen, åtminstone delvis, verkar ha gynnats av att man accepterade MPRP:s inbjudan till regeringsmakten då detta gav de reell makt att påverka politiken.

I Kazakstan har Nazarbayev utnyttjat strategier som till det yttre ska vara kompatibla med den nya demokratiska ordningen. De former av förtryck som använts har dock inte fört landet i någon demokratisk riktning. Det sätt på vilket främst författningsdomstolens beslut influerats skulle kunna sägas omöjliggöra demokrati. Det är osäkert om detta agerande kan sägas vara kompatibelt med Greenes ursprungliga teori. Faktum kvarstår dock att de patron-klient förhållanden som Greene lyfter fram är de troligen viktigaste förklaringsfaktorerna till utvecklingen i Kazakstan efter självständigheten. Detta samtidigt som vissa demokratiska institutioner etablerats, och då i synnerhet val till ett parlament som har haft faktiskt inflytande på den exekutiva makten. Valen är även att betrakta som tämligen fria men inte rättvisa, vilket är i enlighet med Greenes teori.

Den grundläggande skillnaden mellan länderna verkar ligga just i hur man använt sig av informella kanaler för förtryck av oppositionen. I Kazakstan användes patron-klient förhållanden och patrimonialistiska nätverk flitigt för att centrera makten runt det regerande partiet. Detta har använts för att tysta oppositionspolitiker och för att påverka beslut från såväl den legislativa makten som den judiciella. Genom dessa informella kanaler kunde Nazarbayev styra de formella och stegvis anpassa dessa efter sin position. Detta var exempelvis fallet med den grundlag som antogs efter det att parlamentet upplöstes för andra gången. I Mongoliet verkar däremot politiken huvudsakligen ha skett genom de formella kanalerna, vilket också har gjort systemet mer trovärdigt. Politiker i alla läger vet att de kan lita på att de är med och fattar besluten trots att de inte blivit hembjudna till presidenten på middag.

Det fick vidare konsekvenser för hur partierna kunde agera då deras dominanta ställning för första gången inte framstod som självklar. Både MPRP och SNEK fann sig i mitten av 90-talet i en position då oppositionen faktiskt var ett potentiellt hot som behövde tas med i beräkningarna. I båda fallen upptäckte de dominanta partierna att det nya politiska systemet gjort dem svagare än de önskat. MPRP förlorade valen 1993 och 1996 under de institutionella former de skapat och deras inledande felberäkningar kostade dem makten. Men då SNEK med Nazarbayev i fören fann sig i denna situation kunde de med extrainstitutionella medel anpassa spelets regler efter sin egen position. Det verkar vara denna form av förtryck som MPRP saknat. De hade kontroll över makten och resurserna i de etablerade institutionerna men inte dessa institutioner i sig. SNEK behöll genom patrimonialism kontrollen över dem båda.

Vikten av förtryck som medel för partiets överlevnad kan ytterligare illustreras av den pressfrihetslag som antogs i Mongoliet. Denna minskade den arsenal av förtryck som stod till buds för det styrande partiet. Nu var kontroll över budskap och representation i media inte längre ett lika gångbart verktyg för att kunna vara säker på att behålla makten. Rösterna den samlade oppositionen fick från de mer glesbefolkade delarna av landet stödjer denna tes. Det bör också tilläggas att resursasymmetrin mellan MPRP och oppositionen i Mongoliet mildrades av att oppositionspartierna fick externt stöd av diverse organisationer och företag vilket hjälpte dessa att mobilisera ytterligare i sin strävan efter att kunna utmana det dominanta partiet (Fritz 2002).

De patron-klient förhållanden som präglade politiken i Kazakhstan gav också Nazarbajev och SNEK långt större möjligheter att använda sitt redan existerande resursövertag för att utvidga detsamma. Eftersom personliga kontakter med FPG:er i stor utsträckning styrde liberaliseringen i landet förstärktes resursasymmetrin ytterligare. I Mongoliet innebar de liberala privatiseringarna i större utsträckning att MPRP tappade greppet om tidigare statliga företag, organisationer och resurser (Fish 2001).

Vidare verkar det glapp vi tillfogat Greenes modell ges stöd i båda dessa två fall. Sartori definierade partisystem som de interaktioner som äger rum mellan partierna. Enligt detta synsätt bör alltså glappet överskridas i och med interaktioner mellan partier. I Mongoliet skedde detta redan inledningsvis, och kanske i synnerhet i samband med utformningen av den nya grundlagen. Efter detta följde en samlingsregering och senare förhandlingar om en ny samlingsregering. Även om motiven för detta samarbete inte grundade sig på en demokratisk patos, eller en stark vilja att åstadkomma ett fungerande flerpartisystem, så kan interaktionerna likväl vara värdefulla i detta sammanhang. Mongoliet passerade i detta inledande skeende glappet från ett hegemoniskt enpartisystem till ett predominant flerpartisystem. Detta glapp kan i Mongoliet betraktas som en flaskhals i demokratiseringsprocessen. Då ett faktiskt partisystem upprättades etablerades en grundläggande pluralism och konkurrens som lade grunden för det kommande maktskiftet och den slutliga transitionen till ett pluralistiskt flerpartisystem.

I Kazakhstan ägde aldrig ovanstående process rum. Inledningsvis kopplade Nazeabajev ett starkt grepp om utformningen av författningen och den exekutiva makten. Oppositionen inbjöds inte att i betydelsefull utsträckning påverka systemets institutionella design. De splittringar som existerade inom den redan styrande eliten verkar dock ha gynnat oppositionen då grundlagen inte lämnade parlamentet maktlös. Detta kom oppositionen även att utnyttja. Men redan innan demokratiska val hållits undvek Nazarbajev att närma sig en högre grad av pluralism då det kritiska parlamentet upplöstes. Då en vald opposition sedan valdes och protesterade mot SNEK:s politik öppnade sig en dörr för meningsfull interaktion och Kazakhstan stod på randen att kunna överträda glappet och gå mot ett predominant flerpartisystem. Den upplösning av parlamentet som följde innebar dock ett steg tillbaka i riktning bort från glappet och istället mot det hegemoniska enpartisystem vi än idag ser i Kazakhstan. Följande empiri illustrerar detta ytterligare: I Mongoliet skedde stora protester mot MPRP:s utnyttjande av media. Men där SNEK tystade motståndet interagerade och kompromissade MPRP istället med det, och landet kunde fortsätta mot en, med demokratisk utgångspunkt, högre grad av flerpartisystem.

Ovanstående resonemang kan återkopplas till skillnaden i makt mellan MPRP och SNEK. MPRP hade som sagt stor kontroll inom de formella demokratiska institutionerna. SNEK hade kontroll över de formella demokratiska institutionerna. Därmed kan glappet mellan auktoritärt enpartistyre och ett demokratiskt flerpartistyre vara just maktbalansen mellan demokratins spelregler och det styrande partiet. Detta är självklart helt i enlighet med Sartoris diskussion om partisystem. Sartori gör en tydlig distinktion mellan enpartisystem och

flerpartisystem. I ett flerpartisystem är partierna delar av staten. I enpartisystem är partiet staten. Det senare förefaller varit fallet i Kazakstan då regelverket användes och förändrades *utefter* Nazarbayev och SNEKs intentioner.

Båda partierna använde sig till olika utsträckning av de medel som Greene menar står till dominerande partiets förfogande. I Kazakstan förblev dock statens regelverk i händerna på partiet medan det i Mongoliet begränsade MPRP:s tänkbare verktyg för att kunna behålla makten i längden.

För att lägga ytterligare tyngd till vårt resonemang ovan kan man följa organisationen Freedom House årliga demokratirankning av länder. För Kazakstan finns endast siffror från och med 1991 tillgängliga eftersom man alltså innan dess var en del av Sovjetunionen, men det är nog inte helt oriktigt att anta att man hade sju poäng på båda skalorna åren innan och därmed klassades som "not free". Åren 1991-93 då landet tog vissa inledande steg mot ett pluralistiskt partisystem och större demokrati klassades Kazakstan som "partly free", en status man sedan förlorade efter parlamentets upplösning och Nazarbayevs ökande politiska förtryck av oppositionen (freedomhouse.org, 2011-01-02).

Det mongoliska exemplet är ännu mer talande. Landet hade oavbrutet givits sju poäng i båda skalorna sedan mätningarna startade 1973 och därmed också klassats som "not free", men efter partisystemets öppning 1990 sjönk poängen plötsligt till fyra på båda skalorna och landet klassificerades som "partly free" för första gången någonsin. Efter att den demokratiskt baserade konstitutionen fredligt antagits i januari 1992 sjönk Mongoliet ytterligare på skalan och klassificerades som "free". Då inga stora omvälvningar sedan dess skett i landet har man stadigt legat kvar på samma nivå ända tills idag (ibid.).

4.2 Slutsatser och diskussion

De dominerande partierna åtnjöt i båda fallen ett övertag i resurser över de nya oppositionella krafterna i inledningsskedet av staternas formella flerpartisystem. Olika faktorer bidrog dock till att makten föll det ena partiet ur händerna medan det andra stärkte sitt grepp om den. I Kazakstan kunde en elit utnyttja detta övertag på partiets bekostnad. Ett nytt parti bildades runt denna elit, och i synnerhet Nazarbayev, som genom effektivt utnyttjande av patron-klient förhållanden höll sig kvar vid makten och stärkte densamma. Dessa strukturer påverkade inte politiken i Mongoliet tillnärmelsevis lika mycket. Patrimonialism gav också Nazarbayev möjlighet att dra nytta av de ekonomiska liberaliseringarna och på så vis förstärka resursasymmetrin. Då MPRP inte hade samma kanaler förlorade partiet istället i förhållande till oppositionen på liberaliseringarna. I Kazakstan användes sedan patron-klient förhållandena för att påverka de formella institutionerna i en riktning som var gynnsam för det dominanta partiet. I Mongoliet agerade MPRP inom ramen för de formella institutionerna som etablerats. Patron-klient förhållandenas roll bör således belysas extra.

Helt i enlighet med ovanstående utveckling passerade Mongoliet vad som kan betraktas som en flaskhals mellan parti-statssystem och flerpartisystem. I Mongoliet ägde meningsfulla interaktioner rum mellan partier under ett tidigt stadie av transitionen. Detta kan dels vara en följd av begränsade möjligheter för det dominanta partiet att använda sig av förtryck. Dels var det en åtgärd som begränsade möjligheterna att använda dessa kanaler eftersom oppositionen gavs större inflytande. I Kazakstan skedde en övergång av detta slag inte och precis som MPRP fick det svårare med tiden att undvika interaktion blev det lättare för SNEK.

Av denna uppsats ges vi begränsade möjligheter till generaliseringar både vad gäller dominanta partiers agerande under transitioner och vad gäller flaskhalsen mellan parti-statssystem och flerpartisystem. Det förefaller dock rimligt att om ett parti har de resursfördelar som återfanns i ovanstående stater, i synnerhet i Kazakstan, i ett nyligen infört flerpartisystem så bör en liknande arsenal av medel ligga till dess förfogande. Greenes modell som inte huvudsakligen är skapad för nya formella demokratier förklarar tämligen väl de dominanta partiernas agerande. Flaskhalsen mellan enpartistyre och flerpartisystem som Sartori föreslagit får även den stöd av denna studie. Den ger goda insikter vad gäller de självförstärkande effekter som följde partiernas inledande agerande i förhållande till oppositionen. Sartoris terminologi parti-statssystem och flerpartisystem får också ett starkt stöd. I Mongoliet anpassade sig det dominanta partiet efter statens regler. I Kazakstan anpassades statens regler efter det dominanta partiet. Denna gränsdragning har varit essentiell för att förstå de olika riktningarna staterna tog under transitionen; riktningar som tydliggörs ytterligare när man kastar ett öga på hur länderna rört sig på Freedom House skala.

5 Referenser

- Batbayar, Tsedendamba, 2003. "Foreign policy and domestic reform in Mongolia", s. 45-59 i *Central Asian Survey*, vol. 22, nr. 1
- Collins, Kathleen, 2004. "The logic of clan politics: Evidence from the Central Asian trajectories", s. 224-261 i *World Politics*, vol. 56, nr. 2
- Cummings, Sally N., 2005. *Kazakhstan: Power and the elite*. London: I. B. Tauris
- Doorenspleet, Renske – Kopecky, Petr, 2008. "Against the odds: Deviant cases of democratization" i *Democratization*, vol. 15, nr. 4
- Esaiasson, Peter - Gilljam, Mikael - Oscarsson, Henrik - Wängnerud, Lena, 2003. *Metodpraktikan – Konsten att studera samhälle, individ och marknad*. Stockholm: Norstedts Juridik AB
- Fish, M. Steven, 1998. "Mongolia: Democracy Without Prerequisites", s. 127-141 i *Journal of Democracy*, vol. 9, nr. 3
- Fish, M. Steven, 2001. "The Inner Asian anomaly: Mongolia's democratization in comparative perspective", s. 323-338 i *Communist and Post-Communist Studies*, vol. 34, nr. 3
- Freedom House (2010). *Country ratings and status, FIW 1973-2010*. Tillgänglig på www.freedomhouse.org. Senast besökt 2010-12-27
- Fritz, Verena, 2002. "Mongolia: Dependent Democratization", s. 75-100 i *Journal of Communist Studies and Transition Politics*, vol. 18, nr. 4
- Fritz, Verena, 2008. "Mongolia: The rise and travails of a deviant democracy", s. 766-788 i *Democratization*, vol. 15, nr. 4
- Ginsburg, Tom, 1995. "Political reform in Mongolia", s. 459-472 i *Asian Survey*, vol. 35, nr. 5
- Greene, Kenneth F., 2007. *Why dominant parties lose – Mexico's Democratization in Comparative Perspective*. New York: Cambridge University Press
- Greene, Kenneth F., 2008. "Dominant Party Strategy and Democratization", s. 16-31 i *American Journal of Political Science*, vol. 52, nr. 1
- Gullette, David, 2010. "The problem of the "clan" politics model of Central Asian Statehood: A call for alternative pathways for research", s. 53-70 i *Stable outside, fragile inside?: Post-Soviet Statehood in Central Asia*. Farnham: Ashgate
- Haerpfer, Christian – Bernhagen, Patrich – Inglehart, Ronald F – Welzel, Christian, 2009. *Democratization*. Oxford University Press
- Huntington, Samuel P., 1968. *Political order in changing societies*. Yale University Press

- Isaacs, Rico, 2010. "Informal politics and the uncertain context of transition: revisiting the early stage non-democratic development in Kazakhstan", s. 1-25 i *Democratization*, vol. 17, nr. 1
- Junisbai, Barbara, 2005. "The democratic choice of Kazakhstan: A case study in economic liberalization, intraelite cleavage, and political opposition", s. 373-392 i *Demokratizatsiya*, vol. 13, nr. 3
- Junisbai, Barbara, 2010. "A tale of two Kazakhstans: Sources of political cleavage and conflict in the post-soviet period", s. 235-269 i *Europe-Asia Studies*, vol. 62, nr. 1
- Kaplonski, Christopher, 1999. "Blame, Guilt and Avoidance: The Struggle to Control the Past in Post-Socialist Mongolia", s. 94-114 i *History & Memory*, vol. 11, nr. 2
- Morlino, Leonardo, 2009. "Political Parties", s. 201-218 i Haerpfer, Christian – Bernhagen, Patrich – Inglehart, Ronald F – Welzel, Christian. *Democratization*. Oxford University Press
- Rose, Richard, 2009. "Democratic and Undemocratic States", s. 10-23 i Haerpfer, Christian – Bernhagen, Patrich – Inglehart, Ronald F – Welzel, Christian, 2009. *Democratization*. Oxford University Press
- Sartori, Giovanni, 1976. *Parties and party systems – A framework for analysis*. Cambridge: Cambridge University Press